

Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua
Departament de la Presidència: Secretaria de Política Lingüística
i Institut Català de la Dona
Barcelona: 2005

Anna Montserrat
Universitat Rovira i Virgili i Universitat Oberta de Catalunya

El fet que mentre rumiava l'enfocament d'aquesta ressenya em plantejés si hi aplicaria ostensiblement els criteris de l'opuscle, si seria fidel a mi mateixa o si faria funambulisme per evitar una cosa i l'altra potser ja pot ser un indicador de la polseguera que ha aixecat, si més no en el gremi dels qui ens barallem cada dia —i més d'una nit— amb la llengua, l'aparició de l'esperadíssim sisè lliurament de la col·lecció “Criteris Lingüístics”.

Abans d'entrar en matèria, em sembla pertinent una reflexió. Si establir criteris, ni que sigui en el format de proposta, sempre constitueix un acte de valentia, fer-ho en un àmbit de legítima hipersensibilitat social com aquest encara ho és més, per tal com qui més qui menys està a l'aguait amb una postura prèviament definida i les ungles esmolades per gravar a la pell de l'adversari un adjectiu que potser anirà més enllà de l'estricta valoració tècnica. En aquest sentit, doncs, considero remarcable que el Servei d'Assessorament de la Secretaria de Política Lingüística hagi encarregat tant les sessions de presentació de l'opuscle adreçades a professionals de serveis lingüístics com aquesta mateixa ressenya a algú extern a les institucions que l'han elaborat: la Secretaria de Política Lingüística i l'Institut Català de la Dona¹. Això sol ja dóna compte de la voluntat de debatre la proposta, revisar-la i trobar un consens per tal que les persones que han d'aplicar aquests criteris s'hi sentin finalment còmodes.

A Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua s'incideix, en realitat, en dos fronts: on (no) és convenient visibilitzar l'existència de les dones i amb quins recursos s'ha de fer. Entenc que s'espera aquí una valoració sobretot del segon front, però com que —jo tampoc— no em puc desvincular de la societat, em veig obligada a relacionar una cosa amb l'altra.

Afortunadament han quedat enrere, almenys en els usos públics, expressions que ara ens farien pujar els colors com *els drets de l'home* (gratuïta, per tal com tenim una alternativa fantàstica), *els metges i les infermeres* (perpetuadora d'un desequilibri que a Occident s'ha superat) o *les dones i els fills dels funcionaris tenen dret a matrícula gratuïta* (vergonyantment invisibilitzadora, a més de falsa des del punt de vista informatiu). Afortunadament també, el TERMCAT fa temps que s'ocupa sistemàticament de la fixació de les formes femenines —o masculines quan escau— d'oficis, ocupacions i càrrecs. Així mateix, els llibres d'estil de les universitats, els dels mitjans de comunicació i els documents de treball d'organismes que depenen de la Generalitat dediquen una atenció especial a seguir i divulgar criteris per a un llenguatge no sexista. Fins i tot els diccionaris van adaptant-se als nous temps, tot i que de manera lògicament més lenta.

¹ Ara, Institut Català de les Dones

Però no en teníem prou. Hi ha infinitat de casos que els que estimem tant la llengua com les persones ens mirem del dret i del revés abans de prendre una decisió que pugui ferir-la o ferir-les. És per això que esperàvem amb candeletes una pauta màgica que ens ho solucionés tot, amb sistema i en harmonia. Per demanar que no quedi! I esperàvem que aquesta eina ens arribés, precisament, avalada per la garantia que representa el Departament de la Presidència des del punt de vista públic, oficial i d'aplicació interdepartamental.

Marcar les diferències està plantejat amb el rigor habitual del material elaborat per Política Lingüística quant a presentació, sistematicitat i exhaustivitat, virtuts molt d'agrair en un camp d'una casuística tan variada i complexa textualment i contextualment. Davant la impossibilitat de tractar aquesta infinita varietat de manera conjunta, els criteris es presenten organitzats en apartats —formes concretes, genèriques i dobles; associacions, col·legis professionals i cossos funcionaris; millora i llegibilitat del text; documents administratius, i professions, condicions i càrrecs—, i aquí és on em sembla fonamental fer-ne una masticació tranquil·la i una digestió conjunta, perquè només així podrem ponderar la utilitat de les formes proposades, que crec que a grans trets en tenen, ni que sigui en contextos molt específics. En aquest sentit, no es tracta d'aplicar indiscriminadament les opcions de les pàgines 14 i 15 (mots col·lectius), per exemple, o la taula sobre professions, condicions i càrrecs que comença a la pàgina 54, sinó de tenir-les a mà per quan ens calgui recórrer-hi. Altres punts que cal elogiar són el bon criteri de no desatendre la llegibilitat, la recomanació de combinar formes (un exemple concret el constitueix l'alternança de l'ordre en les fórmules de salutació), i el mateix model social que la proposta vol transmetre, més enllà del model lingüístic, que casa perfectament amb els esforços per vèncer inèrcies que es fan en altres sectors modelitzadors com ara els llibres de text.

És indubtable, doncs, que calia fer-lo, aquest pas: calia posar per escrit el que la societat reclama, que és, alhora, un compromís adquirit pel Govern². I potser calia ser agosarat; no perdem de vista l'esperit que defineixen aquestes paraules, extretes d'un informe de l'Institut Català de la Dona: “Les polítiques d'acció afirmativa destinades a afavorir l'accés de les dones als llocs on són infrautilitzades o infrarepresentades són polítiques de discriminació positiva que es justifiquen a partir del principi que no es pot tractar igual a qui és desigual, perquè no es tracta de garantir la igualtat en el punt de partida sinó en el punt d'arribada.”

Llavors, per què ha provocat tant d'enrenou? No és feina fàcil combinar sense grinyols la naturalitat que la llengua demana i la invisibilitat que tota acció de planificació requereix,³ amb la consigna explícita de visibilitzar, en aquest cas, les dones. I, tanmateix, l'equilibri és fonamental, perquè un excés de visibilització pot tenir efectes no desitjats i fins i tot contraproductius. I la impressió que fa l'opuscle, des de la declaració de principis inicial, és que està molt marcat ideològicament, i això es percep en la rotunditat amb què es defensen determinades interpretacions, sense admetre

² De fet, la proposta dona cos a unes directrius aprovades per diverses administracions, que en última instància emanen de la Unió Europea; no és, per tant, ni una dèria del català ni el fruit d'un escenari polític conjuntural.

³ Salvador Cardús insistia en aquest concepte en una memorable conferència de cloenda de les Jornades sobre la Llengua a les comarques de Tarragona. D'altra banda, no és sinó una reformulació més de l'arenga felipista “que se consiga el efecto sin que se note el cuidado”.

rèplica, en algun comentari gairebé pseudofilològic (p. 7) i en el rebuig programàtic d'alternatives que en molts contextos ja podríem considerar suficients (per exemple, determinats sistemes per expressar la voluntat de no-discriminació que s'esmenten a la pàgina 11). Aquest posicionament és el motor d'un capteniment massa censorador, a parer meu, que provoca que al llarg de l'opuscle es faci passar més d'un cop bou per bèstia grossa o que es faci algun pas en fals que potser caldrà desfer: tolerar la concordança en femení d'adjectius i determinants (*un cop escoltada la inculpada o l'inculpat*), coordinar els determinants dels epicens (*la o el cap de gabinet, el o la cap de gabinet*)⁴ i el que per mi és un autèntic salt al buit: prohibir indiscriminadament el masculí genèric.

Em sembla que no podem obviar que hi ha masculins —penso especialment en els plurals— amb una gran incidència social (*presidents*) i d'altres amb una incidència menor (*joves*) o nul·la (*veïns*). Doncs, deixant de banda que sovint les concordançes posteriors condicionen la (in)viabilitat d'aquest criteri, per què no actuem sobre els casos que veritablement requereixen un tractament modelitzador? Hem de bandejar de la llengua pública, arreu i per sempre, els *avis* i els *nets*, els *solters* i els *casats*, els *treballadors* i els *jubilats*? Haurem d'evitar parlar d'*algú altre* i recórrer a *alguna altra persona* només perquè *altre* és morfològicament masculí? Si rebutgem *aquest any han estat premiats Anna Bosch i Lluís Rei* a favor de *aquest any han rebut el premi Anna Bosch i Lluís Rei* (p. 21), o bé *hi ha pocs especialistes* per *no hi ha prou especialistes* (p. 25), o encara *tots els membres* per *qualsevol membre* (p. 21), incidim socialment? És a dir, algú notarà alguna cosa, o ens compliquem la vida debades?

Busquem genèrics. D'acord: en força casos ens seran útils i seria negligent no tenir-los en compte. Però hi ha professions que no en tenen, de genèric (*uixer/a, llevador/a*) i d'altres que senzillament no són viables: *sergenteria, tinència i forensia* són identificables com a col·lectius, o més aviat un receptor mitjà es quedarà rumiant si no es tracta de locatius que desconeixia? *Peritatge* no ens remet més aviat a l'acció, ara que ens hem convençut de la rendibilitat del sufix *-atge*? Estic segura que si parlem del *generalat* la gent seguirà visualitzant un grup de *generals*, homes, i a sobre pensarà allò de quines paraules més rares fem servir els catalans —i pensarà això, els *catalans*—, i no pas *les persones catalanes* ni *la ciutadania* o *la població catalana*. I en aquest grup de *catalans*, en canvi, hi visualitzarà dones i homes; per tant, i amb això tanco el cercle, no cal visualitzar el que ja és visible. D'altra banda, sota determinats genèrics tan “genèrics” no solament no es visibilitzen les dones sinó que es corre el risc d'invisibilitzar *totes* les persones; en general “la columna de la dreta” (p. 54-88) resulta més polisèmica per una simple qüestió morfològica: *secretaria, advocacia, diplomàcia, candidatura, inspecció*, etc. La precisió també es dilueix quan passem dels *redactors* al *consell de redacció* (p. 17) o dels *alcaldes* a les *autoritats municipals* (p. 18).

Ens queden les *persones* (p. 19), tan familiars en formes com *la persona interessada* o *la persona afectada*, però de difícil encaix quan es converteixen en *persones adultes, persones consumidores, persones responsables* o *persones acompanyants*.⁵ I un altre

⁴ No perdem de vista que diversos gramàtics, i no especialment els considerats més estrictes, han qualificat de no naturals les construccions resultants d'aquestes regles. Per al segon cas, em sembla infinitament millor la barra, si cal desdoblir.

⁵ En els tres primers exemples es dona, a més, el fenomen, que hauríem de delimitar millor, que el valor estrictament especificatiu de l'adjectiu nominalitzat aïllat (*adults, consumidors, responsables*) adquireix trets ponderatius quan es juxtaposa al nom.

cop: si evitem *els joves sota tutela*, és perquè realment cal visualitzar que de *persones joves tutelades* n'hi ha de mascles i de femelles?

Podríem parlar encara de quins procediments són els més adequats: duplicació des de la tònica o des de la lletra que canvia, repetició o no de les partícules, espais o no a banda i banda de la barra. Podríem retreure que algun exemple de millora de la llegibilitat incorre en altres problemes: *la persona que actuï en nom de l'alumne/a ha de tenir l'autorització de la persona interessada* (p. 36). Quantes persones hi ha? No és més clar un possessiu? Podríem, en definitiva, desesperar-nos davant la impossibilitat de resoldre una llista de casos que no para de créixer.

Temps al temps. És un pas per anar més enllà, una proposta que vol ser flexible; són eines que *podem* fer servir, combinant els criteris segons el context. Segurament hi ha més punts d'acord que no sembla perquè els dissonants es veuen molt. Ha sorgit de l'Administració per a l'Administració (que no ens passi com amb la data del canvi de mil·leni!) i sens dubte es pot estendre —i hauria de ser així— allà on hi ha menys sensibilitat o hi pot haver males interpretacions (càrrecs concrets, ofertes de feina...), o en situacions d'alt valor pedagògic (col·legis professionals...). Per sort aquest país té una sòlida tradició de tècniques i tècnics conscients, sensibilitzats i amb el sentit comú per trobar la millor solució per a cada cas. Amén.